

Демченко Олена Петрівна,

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕОРІЇ ЕЛІТИ

У статті на основі порівняння філософських концепцій елітарного спрямування і поглядів сучасних науковців щодо сутності та структури соціальної обдарованості показано, що характеристики елітарної особистості корелюються з якостями соціально обдарованої людини. Встановлено, що соціально обдаровані особи мають необхідний морально-етичний, комунікативний, інтелектуальний ресурс для успішного виконання функцій еліти, досягнення високих успіхів у соціономічних сферах діяльності. Акцентовано на необхідності створення системи психолого-педагогічної роботи, спрямованої на виявлення й подальший розвиток соціально обдарованих дітей як майбутньої національної еліти, одним із напрямів якої є створення «соціальних ліфтів».

Ключові слова: еліта, елітарна особистість, елітарна група, національна еліта, соціальна обдарованість, соціальні здібності, соціальний інтелект, організаторські здібності, лідерські якості, «соціальний ліфт».

Демченко Елена Петровна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы ГНПУ им. А.Довженко

ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОЙ ОДАРЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКОЙ ТЕОРИИ ЭЛИТЫ

В статье на основе сравнения философских концепций элитарного направления и взглядов современных ученых о сущности и структуре социальной одарённости установлено, что характеристики элитарной личности коррелируются с качествами социально одаренного человека. Определено, что социально одаренные люди имеют необходимый морально-этический, коммуникативный, интеллектуальный ресурс для успешного выполнения функций элиты, достижения высоких результатов

в соціономічних сферах. Акцентовано на необхідності створення системи психолого-педагогічної роботи по виявленню і розвитку соціально одарених осіб як майбутньої національної еліти, одним з напрямків якої є створення «соціальних ліфтів».

Ключові слова: еліта, елітарна особистість, елітарна група, національна еліта, соціальна одареність, соціальні здібності, соціальний інтелект, організаторські здібності, «соціальний ліфт».

Olena Petrivna Demchenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of social pedagogy and social work
of Hlukhiv National Pedagogical University of Oleksandr Dovzhenko

THE PROBLEM OF SOCIAL ENDOWMENTS IN THE CONTEXT OF THE PHILOSOPHICAL THEORY OF ELITES

This article deals with the comparison of philosophical concepts of elites orientation and views of modern scientists about the nature and structure of social endowments. It is found that the individual characteristics of elite are correlated with the quality of social gifted man. Socially endowed individuals have necessary moral and ethical, communicative and intellectual resources for performing the functions of elite. They achieve high results in social areas, including the political sphere, which is connected with the development of Ukrainian statehood. The necessity of creating the system of pedagogical work for identification and developing socially gifted people as a future national elite is shown here. It is determined that one of the directions of this work is to create a «social elevator» which is necessary for their successful fulfillment and joining the elite group.

Key words: elite, elite personality, elite group, national elite, social talent, social skills, social intelligence, organizational skills, leadership qualities, «social elevator».

Постановка проблеми. В епіцентрі пошуку шляхів подолання складних політичних, економічних, соціальних, культурних викликів сучасного етапу становлення української держави мають стати кращі

представники нашого суспільства – національна еліта. Саме вона може бути рушійною силою активізації та об'єднання українців для захисту національних інтересів, розбудови економічно й культурно розвиненої країни, реалізації європейського вибору.

Проте відсутність в Україні на перехідних етапах історичного поступу еліти (в кількісному відношенні та за якісними характеристиками), здатної орієнтуватися та ефективно діяти в динамічних соціально-політичних умовах, визначати національні пріоритети, обстоювати культурну самобутність нації, продукувати й поширювати ментальні еталони, ставити й реалізовувати стратегічні цілі розвитку країни, оперативно вирішувати проблеми доленосного періоду, було однією з причин втрати державності.

Тому в контексті сучасного цивілізаційного поступу українського народу актуальності набуває проблема формування нової плеяди високоморальних, шляхетних, відданих національній ідеї, соціально активних, компетентних керівників, організаторів різних сторін політичного й суспільного життя. Саме такі люди, що мають, з одного боку, спеціальні здібності, а з другого – розвинений організаторський і комунікативний потенціал, лідерські якості й соціальні навички, зможуть успішно проводити відповідно до національних інтересів перетворювальну й управлінську діяльність на вершинах різних вертикалей (політичної, наукової, культурної, спортивної тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний екскурс до філософської думки (Аристотель, Конфуцій, Платон, Сократ, Цицерон, Полібій, Н.Макіавеллі, Т.Карлейль, Ф.Ніцше, Г.Сковорода та ін.) показує, що ідея виокремлення в суспільстві особливої верстви (вищої касті, вибраних людей, привілейованих прошарків, верхів суспільства, аристократії, правлячого класу; тих, хто думає та управляє державою тощо) обстоювалася протягом багатьох століть. У кінці XIX – на початку XX ст. почали розроблятися наукові основи елітизму (М.Вебер, Т.Веблен,

Г.Лассуелл, А.Тойнбі, Дж.Хейлі та ін.), у цей час було введено сам термін «еліта» (Ж.Сорель, В.Парето).

На сучасному етапі питання сутності еліти як наукового феномену та елементу соціальної структури суспільства, її функцій, завдань, характерних особливостей активно досліджуються у філософському, політологічному, соціологічному, морально-етичному дискурсах. Наукова думка (М.Вебер, Г.Лассуелл, К.Манхейм, Р.Мілз, В.Парето, П.Шаран та ін.) презентує декілька підходів до типології еліт, автори яких стверджують, що за своїми характеристиками і функціями еліта є неоднорідною та поділяється на класи, групи. Більшість учених вважає, що існує стільки типів еліти, скільки видів діяльності. В науковому тезаурусі окрім базової дефініції «еліта», використовується декілька похідних («управлінська», «політична», «інтелектуальна», «економічна», «національна» тощо), стосовно сутності та співвідношення яких точаться гострі дискусії.

У сучасних вітчизняних соціально-філософських теоріях елітарна проблематика представлена в працях В.Бебика, Я.Грицака, Б.Гаврилишина, Я.Дашкевича, О.Забужко, В.Кременя, М.Розумного та ін. Учені критично оцінюють українську еліту кінця ХХ – початку ХХІ ст., яка ще знаходиться в процесі становлення, роблять акцент на проблемах і суперечностях у процесі її формування на перехідному етапі розбудови державності. Низка дослідників (Л.Бевзенко, О.Тулинська, Л.Шкляр, М.Шульга та ін.) вважає, що в кризовий період більш коректним є використання терміну «лідер», оскільки категорія «еліта» корелюється зі стабільним соціумом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Констатуючи активізацію наукових розвідок, спрямованих на вивчення еліти, водночас вважаємо, що залишається недостатньо розробленим питання щодо встановлення місця соціально обдарованих людей в елітарних групах і визначення їхньої ролі в суспільних і державотворчих процесах.

Формулювання мети статті. На основі аналізу філософських концепцій елітарного спрямування в межах статті покажемо, що характеристики елітарної особистості корелюються з якостями соціально обдарованої людини. Завдяки цьому вона може успішно виконувати функції еліти, досягати високих успіхів у соціономічних сферах діяльності, у тому числі й у політичній площині, національно перетворювальних процесах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно аксіологічного підходу пояснення феномену «еліта» базується на етимологічному значенні цього слова («найкращий», «обраний» чи «відібраний»). У такому сенсі до еліти відносять осіб, які є кращими представниками суспільства, мають високий рівень розвитку інтелекту, відповідні здібності, творчий потенціал і виконують функції управління соціумом. Елітарна особистість має бути освіченою, моральною, мудрою, справедливою, альтруїстичною, спрямованою на досягнення високих соціальних стандартів. Експлікація феномену «еліта» за альтиметричного підходу відрізняється від його вихідного тлумачення, особливо, в політичному контексті, коли йдеться про представників влади. Тобто часто до елітарної частини соціуму відносять тих, хто, з одного боку, характеризується деякими зовнішніми, формальними ознаками справжньої еліти, а з другого – має реальну владу та вплив у суспільстві.

Протягом тисячоліть і частково в наш час належність до еліти зумовлювалася насамперед соціальним походженням, тому що народження людини в знатній родині надавало їй особливих привілеїв. Потроху до елітарних груп почали входити і талановиті люди, передусім, найбільш інтелектуально здібні: філософи, вчені, оратори тощо. У такому контексті Платон [10], описуючи ідеальну державу, стверджував, що правителями повинні бути виключно філософи (інтелектуальна еліта). Людей, які не володіють належними здібностями, мислитель пропонував усувати від здійснення управлінських функцій.

Позиція, коли вважалося, що для успішної самореалізації особистості в житті передусім необхідний високий інтелект, який потрібно було розвивати з дитячих років, обстоювалася в психологічному дискурсі приблизно до другої половини ХХ ст. У наш час вітчизняні дослідники (В.Кремень, К.Михайльова, П.Сорокін та ін.), обгрунтовуючи значення еліти в постіндустріальному суспільстві, роблять акцент на інтелектуальній, вважаючи, що в сучасному портреті верхівки суспільства цей елітарний прошарок представлений недостатньо.

Опираючись на попередній досвід, можна констатувати, що на різних історичних етапах цивілізаційного руху яскраві, неординарні особистості, сильні й цілісні натури поступово почали відігравати важливу роль в елітарних групах, досягати визначних успіхів у політичному й суспільному житті, займали високе місце в соціальній ієрархії. Вони залишили помітний слід в історії не лише завдяки знатному походженню, інтелектуальному потенціалу, а й соціально важливим характеристикам (цілеспрямованості, лідерству, харизматичності, внутрішній силі, почуттю власної гідності, відданості суспільним ідеям, вольовим якостям, умінню переконувати людей, впливати на них і вести за собою, відчувати настрої й викликати необхідні емоції тощо). Як приклад може слугувати життя та діяльність видатних постатей різних часів, зарубіжних політичних діячів (Ю.Цезар, О.Македонський, Наполеон, У.Черчилль, Ш. де Голль та ін.) і українських державників (М.Грушевський, І.Мазепа, П.Могила, Я.Мудрий, С.Петлюра, П.Полуботок, Б.Хмельницький, Р.Шухевич, В.Чорновіл та ін.).

У психологічному портреті названих персоналій бачимо якості соціально обдарованої особистості [11]: фізична привабливість та акуратність у зовнішньому вигляді, позитивне сприйняття переважною більшістю, вміння швидко включатися в міжособистісне спілкування й керувати ним, здатність налагоджувати паритетні стосунки і підтримувати тривалі та щирі взаємини з людьми, адекватність і відкритість почуттів, постійна зайнятість і активність у різних громадських справах,

ініціативність та енергійність у діяльності, здатність проникати в суть соціальної проблеми, схильність розв'язувати складні життєві ситуації тощо.

Звернення до філософської думки елітарного спрямування показує, що відомі персонологи відводили роль домінанти суспільства, що впливає на політичні й соціальні процеси, не стільки високоінтелектуальним особам, а скільки активним, вольовим натурам, з розвиненими соціальними здібностями, здатними бути ініціаторами, організаторами, провідниками мас. Погляди філософів минулого є актуальними в контексті ідеї, яка почала активно обстоюватися в психолого-педагогічному дискурсі кінця ХХ ст., що досягненню життєвого успіху, самореалізації особистості, її входженню її до елітарних груп, найбільше сприяє розвинена здатність до ефективної взаємодії, висока комунікативність і громадська активність, соціальний та емоційний інтелект. За висновками Д.Големана, приблизно 80% життєвого успіху людині забезпечують некогнітивні фактори, до числа яких входить і емоційний інтелект. У свою чергу О.Савенков [12], послуговуючись результатами багаторічних досліджень, стверджує, що високий коефіцієнт інтелекту, проявлений у дитинстві, ще не гарантує перспективу стати видатним ученим, художником, керівником, лідером. Також О.Лебедев [6] зауважує, що для ефективної реалізації здібностей недостатньо засвоїти певну кількість знань, а необхідно мати здатність спілкуватися, підтримувати розмову, вести переговори і багато інших соціальних якостей, значимих для життя в швидко мінливому суспільстві.

Апелюючи до поглядів італійського філософа Н.Макіавеллі [8], бачимо, що він робить акцент на морально-вольових характеристиках, які є важливими для елітарної особистості, лідера. Мислитель зазначав, що неорганізованою більшістю може керувати організована меншість, яка, здійснюючи свою владу, використовує силу (леви) та хитрість (лисиці). При цьому, на його думку, лідер повинен мати авторитет та підтримувати стосунки з народом, зі своїми прихильниками, саме тоді буде значно легше

ними управляти. З визначеними Н.Макіавеллі характеристиками «організованої меншості» корелюються некогнітивні якості (темперамент, висока активність, екстраверсія, справедливість, здатність до прийняття рішень в умовах невизначеності, незалежність і разом з тим орієнтація на групові цінності, воля як твердість у реалізації намірів тощо), які Д.Ушаков [13, с. 16] виділив у структурі соціальної обдарованості.

У свою чергу, створюючи культ представника еліти, «надлюдини» з вродженими рисами геніальності, Ф.Ніцше [9] звертав увагу на її соціально домінуючі характеристики, які можна диференціювати, як соціальні важливі якості, що лежать в основі соціальної обдарованості. Філософ обстоював думку, що його вчення призначене не для «отари овець», як він називав звичайних людей, а для «вовків», сильних особистостей, лідерів і маленьких дітей, які можуть стати «вовками» в майбутньому. Проте такі обрані особистості, на відміну від соціально обдарованих людей, були позбавлені гуманності, оскільки мали б пробивати собі шлях, не зважаючи ні на які моральні правила і норми в суспільстві.

Звернення до філософської теорії національної еліти, яка започаткована у свій час вітчизняними мислителями (Д.Донцовим, В.Липинським та ін.), показує, що серед провідників нації важливе місце мають зайняти особистості з розвиненими соціальними здібностями та якостями. Попри неоднозначність і суперечливість концепцій філософів, які не позбавлені недоліків і є предметом гострих дискусій, важливо наголосити на тому, що вони вважали головним змістом існування еліти її діяльність у площині соціальної практики. Саме в соціономічній сфері також зможе самореалізуватися й досягти високих успіхів соціально обдарована особистість.

Аналіз ідеї національної еліти (аристократії), розробленої В.Липинським, виявив, що автор робить акцент на матеріальній силі та моральному авторитетові елітарної людини, що дасть їй можливість «об'єднувати й організовувати свою націю, щоб остання мала якнайкращі

матеріальні та моральні умови для перемоги в боротьбі за виживання» [7, с.102]. Порівняння поглядів філософа із сучасними науковими теоріями соціальної обдарованості показує, що людина з таким видом обдарованості має необхідні внутрішні ресурси для того, щоб стати елітарною особистістю. Підтвердженням цьому є позиція О.Власової [1], яка вважає, що соціально обдарована людина має стійку потребу та значний дієвий потенціал для здійснення активних перетворень у соціальному середовищі. Об'єктом таких перетворень може бути як конкретна особистість, так і спільнота (родина, коло друзів, держава чи людство в цілому). Критерієм соціальної обдарованості, якщо виходити з цих позицій, є кількісно-якісна екстраординарність результатів активності таких осіб, а також глибина і тривалість позитивних перетворень в об'єктах їхнього впливу.

Окрім цього, зауважимо, що В.Липинський [7] наділяє представника еліти організаторськими здібностями й лідерськими якостями, які є також важливими в структурі соціальної обдарованості. На думку мислителя, саме національна аристократія забезпечує законність і стабільність влади в державі, утримуючи суспільство від анархії та хаосу, і виступає у ролі основної державотворчої та націотворчої сили як складової суспільного розвитку. До того ж філософ серед інших характеристик представника еліти виділяє інтелектуальні здібності, стверджуючи, що діяльнісна верства характеризується трьома визначальними параметрами (якостями): силою, мораллю (ідейністю) та високим інтелектуальним рівнем. Звернення до сучасної наукової думки [1] показує, що в соціально обдарованій особистості розумові здібності мають бути сформовані на рівні вище середнього.

У своїх працях Д.Донцов [3] доводить необхідність виокремлення в суспільстві національної еліти, «провідної касти», яка не пов'язана з жодною традиційною для соціальної науки суспільною групою, певним класом, інтелігенцією, а є особливою верствою «луччих людей». За твердженням філософа, «провідна верства» повинна творитися вихідцями з

усіх соціальних станів на підставі суворого добору кращих членів суспільства, яким притаманні «володарські прикмети» – особливі психічні якості, що забезпечують їм харизматичне лідерство, з подальшим збереженням, постійним плеканням духовно-моральної вищості й чистоти. Три основні риси національної еліти як головні прикмети «володарського духу», які виділив Д.Донцов [3] є соціально значимими: шляхетний порив формотворця, «задивленого» лише в одну мету; розробка свого задуму, форми, концепції, які потрібно втілити в речі; наявність «твердої руки», сили, що угинає матерію і не вагається підпорядковувати її «ворохобні» тенденції своєму задумові та пориванню.

Ідеї Д.Донцова щодо представника національної еліти, на наш погляд, корелюються із сучасним портретом соціально обдарованої особистості, створеним Т.Кисельовою [5]: наявність певної ієрархії в мотиваційній сфері з домінуванням термінальних цінностей і потреб у самовираженні, в суспільному визнанні та в духовних цінностях; широка поінформованість і зацікавленість у питаннях суспільного життя, соціального устрою і проблем соціуму; наявність власної думки, власної оцінки того, що відбувається; вибіркова чутливість до певних сторін дійсності (в першу чергу, соціальної); значно вищий середнього рівень громадської активності; постійна готовність за власною ініціативою виходити за межі вихідних вимог діяльності, проявляти ініціативу, пропонуючи посильну допомогу нужденним; висока вимогливість до інших людей, до себе і до результатів власної праці; відповідальність і твердість щодо даного слова, взятих зобов'язань тощо.

Отже, погляди філософів щодо елітарної особистості можна екстраполювати на характеристику соціально обдарованих людей, що дає підставу оцінювати їх як потенційних представників елітарних груп. З другого боку, структурні компоненти соціально обдарованості, виділені сучасними вченими, певною мірою наявні в психологічному портреті елітарної особистості: соціальний інтелект, соціальна активність,

прагнення до соціальної творчості (М.Рожков); соціальне пізнання, просоціальна поведінка, моральні судження, лідерство (К.Ебромс); соціальний інтелект, креативність, соціальна мотивація, комунікативно-організаторські здібності та управлінські властивості (Н.Амінов, Т.Хрустальова); соціальна перцепція, просоціальна поведінка, моральні судження, організаторські вміння (Н.Лейтес) тощо.

На сучасному етапі, враховуючи завдання і функції, які ставляться перед елітою, її роль у суспільстві, постає необхідність створення ефективної системи виявлення й розвитку соціально обдарованих людей як резерву різних елітарних груп. Якщо наша держава хоче мати справжню національну еліту як найкращих представників, здатних моделювати й реалізовувати стратегічні цілі розвитку країни, здійснювати управління на різних рівнях, бути носієм базових демократичних, національних, духовних і моральних цінностей, то вона має створити соціально-педагогічний простір, сприятливий для «селекції» елітарних особистостей. Результатом такого процесу є формування своєрідного «елітарного резерву», підготовка управлінців вищого гатунку для різних сфер (політики, економіки, науки, освіти, культури, соціальної роботи тощо), які зможуть виконувати функції еліти в обраній сфері діяльності.

Формування, «вирощування» еліти, на думку І.Зязюна [4, с.14], є складним, копітким і багаторічним процесом. Проте на сучасному етапі він проходить переважно спонтанно, часто людина входить до елітарної групи або за соціальним походженням, або матеріальним станом сім'ї, або ж випадково через щасливий збіг обставин. Останнім часом певну відіграють роль у цьому процесі «політичні ротації», які впливають на механізм становлення еліт [2, с.7]. Часто особистість ідентифікують як представника еліти переважно в дорослому віці, коли вона вже має стійку ієрархію потреб та інтересів, систему цінностей, серед яких нерідко матеріальні переважають над духовними, індивідуальні та корпоративні над суспільними й національними.

З огляду на це, поділяємо позицію науковців, які обґрунтовують необхідність забезпечення динаміки «циркуляції еліти» (Н.Макіавеллі); «колообертання еліт» з метою створення умов для попадання в еліту найбільш талановитих (В.Парето); «якісного вибору» еліти, починаючи від обдарованої дитини чи студента до керівника, новатора і патріота (С.Вовканич); розвитку обдарованості як передумови становлення елітарної особистості (О.Антонова) тощо.

Апелюючи до праць низки вчених (О.Кіндратець, Е.Лібанова, В.Новіков, П.Сорокін та ін.), вважаємо, що одним із напрямів роботи з пошуку й розвитку соціально обдарованих особистостей, майбутньої еліти, є створення соціальних «фільтрів» і «ліфтів» для їхньої самореалізації, успішного кар'єрного зростання, послідовного переміщення на всіх «соціальних поверхах» (сім'я, дошкільний навчальний заклад, школа, позашкільні установи, дитячі та молодіжні організації, університет, політичні, економічні й професійні установи тощо).

Саме соціальні інституції мають відігравати домінуючу роль в успішному становленні соціально обдарованої особистості, оскільки вони створюють умови для її соціалізації в цілому та формування основних компонентів соціальної обдарованості зокрема. Представник еліти, як і будь-яка інша людина, проходить усі вікові етапи становлення (отримує первинну соціалізацію в сім'ї, відвідує заклади освіти, на неї впливають інститути соціального виховання тощо). Пошук і розвиток дітей з ознаками соціальної обдарованості потрібно починати з дошкільного дитинства, оскільки характеристики соціальної обдарованості проявляються вже в ранньому віці. Такі малюки виявляють високий рівень потреби до соціальної взаємодії, успішно оволодівають уміннями полірольової поведнки в соціумі, швидко включаються в спілкування, легко взаємодіють і співпрацюють з ровесника й дорослими, адекватно й творчо реагують на нові комунікативні ситуації. Вони впевнені в собі, веселі й

життєрадісні, доброзичливі й привітні, ініціативні й активні, допитливі й обізнані, схильні до емпатії та емоційної чутливості.

Вважаємо, що на рівні державної освітньої політики, педагогічної науки та соціально-виховної практики потрібно культивувати сім'ю як первинний виховний інститут, підвищувати її роль у становленні дитини з ознаками соціальної обдарованості. У цьому контексті важливим напрямом є формування в батьків психолого-педагогічної культури, складовою якої є потреба і вміння здійснювати виховання дітей на засадах демократичного стилю, уникати традиційного для української родини залякувально-залежного типу спілкування з дитиною. Це, в свою чергу, забезпечить створення сприятливого культурно-виховного середовища для формування адекватної самооцінки, розвитку соціального й емоційного інтелекту, комунікативних і лідерських якостей як важливих компонентів соціальної обдарованості. Сім'я має стати природнім «експериментальним майданчиком» для розвитку соціально важливих особистісних структур, формування незалежності суджень і вчинків, самостійності, здатності мати свою думку, вміння робити вибір, що стане основою розвитку соціально обдарованої особистості.

Висновки. Отже, у філософських концепціях елітологічного спрямування елітарна людина визначається як певний соціальний тип. Автори окреслюють соціально важливі якості представника еліти, наявність яких дозволить їй зайняти високе місце в суспільній ієрархії та бути успішною в політичній, громадській діяльності. Порівняння поглядів мислителів минулого із сучасними підходами до структури соціальної обдарованості показує, що визначені сутнісні характеристики в обох випадках цілком корелюються й часто збігаються. Тому вважаємо, що соціально обдаровані індивіди мають необхідні особистісні ресурси, які дозволять їм зайняти важливе місце в елітарних групах, активно включитися в розбудову сучасного правового, демократичного й гуманого суспільства. **Подальшого наукового студювання** потребує проблема

ідентифікації та розвитку дітей з ознаками соціальної обдарованості, починаючи з раннього віку, з проекцією на формування в майбутньому елітарних особистостей.

Література

- 1. Власова О.** Чинники розвитку соціального потенціалу особистості / О.Власова // Соціальна психологія. – 2005. – № 2 (10). – С.55-63.
- 2. Вовканич С.** Національна еліта та інтелектуальний потенціал нації / С. Вовканич // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – №7-8. – С. 3–15.
- 3. Донцов Д.** Дух нашої давнини / Д.Донцов. – Дрогобич : Відродження, 1991. – 342 с.
- 4. Зязюн І.А.** Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І.А.Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11-24.
- 5. Киселева Т.Г.** Рефлексивно-аксиологический подход к исследованию социальной одаренности / Т.Г. Киселева // Ярославский педагогический вестник. – 2014. – № 2. – Том II. – С.78-83.
- 6. Лебедев О.Е.** Компетентностный подход в образовании [Текст] / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3-12.
- 7. Липинський В.** Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В.Липинський. – К. : Інститут східноєвропейських досліджень НАН України, 1995. – 471 с.
- 8. Макиавелли Н.** Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия / Н. Макиавелли [пер. с ит. Г.Муравьевой, Р.Хлодовского]. – СПб. : Азбука, 2002. – 288 с.
- 9. Ницше Ф.** По ту сторону добра и зла / Ф. Ницше ; пер. с нем. К.Свасьяна // Соч. в 2 т. – Т. 2. – М. : Мысль, 1990. – 406 с.
- 10. Платон.** Государство / Платон // Филеб, Государство, Тимей, Критий / Платон ; [пер. с древнегреч. С.С.Аверинцева, А.Н.Егунова, Н.В.Самсонова] / общ. ред. А.Ф.Лосева, В.Ф.Асмуса, А.А.Тахо-Годи. – М. : Мысль, 1999. – 656 с.
- 11. Психология одаренности детей и подростков** / под ред. Н.С.Лейтеса. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.
- 12. Савенков А.И.** Одаренные дети в детском саду и школе [учебное пособие для студентов высших пед. учеб. зав.] / А.И.Савенков. – М. : Академия, 2000. – 232 с.

13. Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / под ред. Д.В.Люсина, Д.В.Ушакова. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – 175 с.

Literature

1. **Vlasova O.** The potential factors of social identity / O.Vlasova // Social Psychology. – 2005. – № 2 (10). – P.55-63. 2. **Vovkanych S.** National elite and intellectual potential of the nation / S.Vovkanych // Philosophical and sociological thought. – 1996. – №7-8. – P. 3-15. 3. **Dontsov D.** The Spirit of our Past / D.Dontsov. – Drohobych: Vidrozhennya, 1991. – 342 p. 4. **Zyazyun I.A.** The Conceptual framework of educational theory in Ukraine / I. A.Zyazyun // Pedagogy and Psychology of Professional Education. – 2000. – № 1. – P. 11-24. 5. **Kiseleva T.G.** The Reflective axiological approach for Research of social endowments / T.G Kiseleva // Yaroslavskyy pedagogical Journal. – 2014. – № 2. – Volume II. – P.78-83. 6. **Lebedev O.E.** The competency approach in education / O.E. Lebedev // School technology. – 2004. – № 5. – P. 3-12. 7. **Lipinski B.** Letters to brothers farmers. About the idea and organization of Ukrainian monarchism / V. Lypynski. – K. : The Institute of Eastern Studies of NAS of Ukraine, 1995. – 471 p. 8. **Machiavelli N.** Reasoning of the first decade of Titus Libya / N. Machiavelli [Lane. s It G.Muravevoy, R.Hlodovskoho]. – SPb. : Azbuka, 2002. – 288 p. 9. **Nietzsche F.** On the other side of good and evil / Friedrich Nietzsche; Per. s Nam. K. Svasyan // Vol. 2 vols. – Vol 2. – Moscow: Mysl, 1990. – 406 p. 10. **Platon.** State / Platon // Fileb, state, Timaeus, Krytyy / Platon; [Lane. s drevnehrech. S.S.Averintsev, A.N.Yegunov, N.V.Samson] / Society. Ed. A.F Losev, V.F.Asmus, A.Taho-Godi. – M. «Mysl», 1999. – 656 p. 11. The Psychology of endowments of children and adolescents / ed. N. S. Leytesa. – Moscow: Publishing Center «Academy», 1996. - 416 p. 12. **Savenkov A.I.** The adolescent children in kindergarden and primary school [tutorial High society for students ped. Textbook Head.] / A.Y.Savenkov. – Moscow: Academy, 2000. – 232 p. 13. The Social Intelligence: Theory, Measures, Studies / ed. D.V. Luysyna, D.V.Ushakova. – Moscow: Institute of Psychology of RAS, 2004. – 175 p.